

ƏRƏB DİLİNDƏ YAZILI ANLAMA VƏ YAZILI İFADƏ

A.HÜSEYNOVA

1. Mövzu № 1 Feillərin şərt forması və onun işlədilmə şəraiti. I bab feillərinin əmr forması (inkarsız əmr)

Feillərin şərt forması indiki-gələcək zaman formasının əsasında yaranır:

[·]sonluğu [·]- ilə əvəz olunur, uzunluqlardan sonra gələn ن isə düşür. Feilin şərt formasında təsrifini دَخَلَ(u) “daxil olmaq” feili nümunəsində göstərək:

أَدْخُلْ، تَدْخُلْ (تَدْخُلِي)، يَدْخُلْ (تَدْخُلْ)، نَدْخُلْ، تَدْخُلُوا (تَدْخُلْنَ)، يَدْخُلُوا (يَدْخُلْنَ)، تَدْخُلَا، يَدْخُلَا (تَدْخُلَا).

Şərt forması aşağıdakı şəraitdə işlənir:

1) لَمْ - ma/mə” inkar ədatından sonra. Məsələn:

لَمْ يُزَجِّمَنَّ هَذِهِ الْمَقَالََةَ. Biz evə getmədik; لَمْ نَذْهَبْ إِلَى الْبَيْتِ. Təşəkkür etmədim; لَمْ أَشْكُرْ Onlar (müən.) bu məqaləni tərcümə etmədilər; لَمْ يَشْعُرُوا بِالْأَلَمِ. Onlar (müz.) ağrı hiss etmədilər.

2) لَمَّا “hələ ... ma/mə” inkar ədatından sonra Məsələn:

لَمَّا يَحْضُرُ مُحَاضِرَةٌ هَذَا Mən bu haqda hələ heç nə yazmamışam; لَمَّا أَكْتُبُ شَيْئًا عَنْ هَذَا. O, bu alimin mühazirəsində hələ iştirak etməyib.

3) İnkarlı əmrin (qadağan forması) yaranmasında. Məsələn:

لَا تُتَرْجِمَ ، (لَا تُتَرْجِمِي)، لَا تُتَرْجِمُوا (لَا تُتَرْجِمْنَ)، لَا تُتَرْجِمَا.

Tərcüməsi: sən tərcümə etmə (müz. və müən.); siz tərcümə etməyin (müz. və müən.); siz ikiniz tərcümə etməyin.

4) قَدْ “qoy” ədatı ilə düzələn I və III şəxsə aid “təsviri” əmrin yaranmasında. Məsələn:

لِأَدْخُلْ، لِتَدْخُلْ (لِتَدْخُلِي)، لِتَدْخُلْ، لِتَدْخُلُوا (لِيَدْخُلْنَ)، لِتَدْخُلَا (لِيَتْخُلَا)

Tərcüməsi: qoy daxil olum; qoy daxil olsun (müz. və müən.); qoy biz daxil olaq; qoy onlar daxil olsunlar (müz. və müən.); qoy onlar ikisi daxil olsunlar (müz. və müən.).

Bundan başqa şərt formasından “morfoloji” əmr formasının düzəldilməsində istifadə olunur. “Təsviri” əmr forması I və III şəxslərə müraciət etdiyi halda, morfoloji əmr forması II şəxsə müraciət edir. Buna görə - ilk öncə istənilən feilin II şəxs şərt forması

götürülür. Bundan sonra preformativlər (ön şəkilçisi) atılır və ondan sonrakı samit saitsiz olduğu üçün feilin önünə qısa saitli həmzələrdən [ʾi], [ʾu] - biri artırılır, belə ki, I babda II kök samiti [u] qəbul edərsə, [ʾu], [ə] və ya [i] qəbul edərsə [ʾu] olur.

Məsələn:

أَدْخُلْ (أَدْخُلِي)، اَدْخُلُوا (أَدْخُلْنَ)، اَدْخُلَا (u) daxil olmaq :

Tərcüməsi: sən daxil ol (müz. və müən.); siz daxil olun (müz. və müən.); siz ikiniz daxil olun

رَجِعْ (رَجِعِي)، رَجِعُوا (رَجِعْنَ)، رَجِعَا (i) qayıtmaq :

Tərcüməsi: sən qayıt (müz. və müən.); siz qayıdın (müz. və müən.); siz ikiniz qayıdın

Birinci bab feillərinin əmr formasındakı həmzələr birləşdiricidir.

Dördkök samitli feillərin I babının əmr formasına gəlincə, burada indiki-gələcək zaman preformativlərinin atılmasına baxmayaraq söz sükunla başlamadığına görə heç bir əlavəyə ehtiyac olmur. Feilin sonunda isə şərt formasına məxsus dəyişikliklər baş verir. Məsələn:

تَرْجِمْ (تَرْجِمِي)، تَرْجِمُوا (تَرْجِمْنَ)، تَرْجِمَا tərcümə etmək :

Tərcüməsi: sən tərcümə et (müz. və müən.); siz tərcümə edin (müz. və müən.); siz ikiniz tərcümə edin

Şərt formasından şərt budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlədə də istifadə olunur ki, bu haqda gələcək dərslərdə geniş məlumat veriləcəkdir.

Mövzu № 2 Zaman budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə

Zaman budaq cümləsi zərflilik budaq cümlələrinə aiddir. Ərəb dilində zaman budaq cümləsi çox vaxt baş cümlədən əvvəl gəlir (əksinə də ola bilər) və onunla aşağıdakı bağlayıcılar vasitəsilə əlaqələndirilir:

1) قَبْلَ مَا və ya قَبْلَ أَنْ əvvəl ki,...; 2) حِينَ، حِينَمَا، بَيْنَمَا، عِنْدَمَا، لَمَّا dıqda,-dikdə; o vaxt ki,..., o zaman ki,... 3) بَعْدَ مَا və ya بَعْدَ أَنْ sonra ki,... 4) مُنْذُ، مُنْذُ أَنْ və ya مُنْذُ أَنْ... etibarən ki,..., bəri; 5) حَتَّى... (nəyi isə edənə) -dək; 6) كُلَّمَا hər dəfə və s. Məsələn:

لَيْلَى مِنْ جَامِعَةِ مُوسْكُو رَجَعَتْ إِلَى وَطَنِهَا. Leyla Moskva Universitetini bitirdikdə öz vətəninə döndü; Ölkəsini tərk etməmişdən öncə qohumlarına baş çəkdi; بَعْدَ أَنْ قَرَأْتُ الْكِتَابَ الْمَذْكُورَ تَغَيَّرَ رَأْيِي عَنْ مُؤَلِّفِهِ. Adı çəkilmiş kitabı oxuduqdan sonra, onun müəllifi haqqında fikrim dəyişdi; مَا رَأَيْتُ مُرَادًا مُنْذُ أَنْ تَرَكَ قَرْيَتَنَا. Kəndimizi tərk edəndən bəri mən Muradı görməmişəm; قَرَأْنَا الْجُمْلَةَ مِرَارًا وَتَكَرَّرًا حَتَّى فَهِمْنَا عَنَّا عَلَى هَذَا الشَّخْصِ كُلَّمَا عَزَّزْتُ إِلَى الشَّارِعِ. Hər dəfə küçəyə çıxdıqda bu şəxsə rast gəlirdim.

Mövzu № 3 Sifətin dərəcələrinin morfoloji üsulla əmələ gəlməsi

Ərəb dilində sifətin adi, müqayisə və üstünlük dərəcələri vardır. Müqayisə və üstünlük dərəcələri adi dərəcədən **morfoloji** (sabit formalar) və **analitik** (təsviri) üsullarla düzəlir.

Morfoloji yolla yalnız üç kök samiti və müvafiq qısa saitləri, ya da uzun saitdən ibarət yalnız bir əlavəsi olan keyfiyyət bildirən sifətlər dərəcələyə bilər.

Morfoloji yolla düzələn müqayisə dərəcəsi bütün cins və kəmiyyətlər üçün eyni **أَفْعَلُ** formasında olur. Bu ərəb qrammatikasında **أَفْعَلُ التَّضْيِيلِ** və ya **إِسْمُ التَّضْيِيلِ** adlanır.

جَمِيلٌ gözəl → أَجْمَلُ daha gözəl
عَادِلٌ ədalətli → أَعْدَلُ daha ədalətli
صَعْبٌ çətin → أَصْعَبُ daha çətin

Keyfiyyətləri müqayisə edilən tərəflər ayrı-ayrı sözlərlə ifadə olunduqda aralarında **مِنْ** ön qoşması işlənir. Məsələn:

هَذِهِ أَجْمَلُ مِنْ لَيْلَى Bu Leyla o Leyladan daha gözəldir.

اللُّغَةُ الْعَرَبِيَّةُ أَصْعَبُ مِنَ اللَّغَةِ الْأَذْرَبِجَانِيَّةِ. Ərəb dili Azərbaycan dilindən daha çətin.

هَذَا الْأُسْتَاذُ أَعْدَلُ مِنْ ذَلِكَ الْأُسْتَاذِ. Bu müəllim o müəllimdən daha ədalətlidir.

II və III kök samitləri eyni olan sifətlərin müqayisə dərəcəsinə həmin samitlər gələcəkdə öyrənəcəyimiz fonetik qanunlara əsasən bir-birilə qovuşduğundan II samitin forma üzrə qəbul edəcəyi [ə] saiti I samitin üzərinə keçir. Məsələn:

مَدِيدٌ uzun → أَمَدَدُ → أَمَدُ daha uzun
قَلِيلٌ az → أَقْلَلُ → أَقْلُ daha az
يُغْنِي yüngül → أَخَفَفُ → أَخَفُ daha yüngül

III kök samiti **ي** olan sifətlərin müqayisə dərəcəsinə sonuncu [يَ -əyu] səs birləşməsi fonetik dəyişiklik nəticəsində [يَ -ə:] -yə keçdiyi üçün bunların müqayisə dərəcəsini **أَفْعَى** modeli şəklində olur. Məsələn:

أَسْمَى → أَسْمَى daha yüksək, daha hündür, سَامٍ hündür, yüksək

أَغْنَى → أَغْنَى daha zəngin, daha varlı, زَنْغِينٍ, varlı

أَفْعَلُ modeli [u] saiti ilə bitdiyi üçün iki hallıqlar qrupuna aiddir: onun formasını dəyişmiş variantı olan **أَفْعَى** uzun saitlə bitdiyi üçün hallanmayan sözlər qrupuna mənsubdur.

مِنْ “yaxşı” və شَرٌّ “pis” sözləri adi dərəcədə olmaqlarına baxmayaraq **مِنْ** qoşması ilə işləndikdə “daha yaxşı” və “daha pis” mənalarını ifadə edir. Məsələn:

زَيْنَبُ خَيْرٌ (شَرٌّ) مِنْ أُخْتِهَا. Zeynəb bacısından daha yaxşıdır (daha pisdür).

Üstünlük dərəcəsi adətən müəyyənlik şəraitində işlənən, hallanan, cinsə və kəmiyyətə görə dəyişən aşağıdakı modellərə malikdir:

Tək

أَلْفَاعِلُ

Cəm

أَلْفَاعِلُونَ أَلْفَاعِلُ /

Təsniyə

أَلْفَاعِلَانِ

Müzəkkər**Müənnəs**

الْفَعْلَى

/ الْفُعْلَيَاتُ

الْفُعْلَيَانِ

الْمُعَلِّمُونَ yaxşı müəllim; الْأَحْسَنَانِ yaxşı iki müəllim; الْمُدْرِسَاتُ الْخُسْنَى yaxşı müəllimlər; الْمُدْرِسَتَانِ الْخُسْنَيَانِ yaxşı müəllimə; الْمُدْرِسَتَانِ الْخُسْنَيَانِ yaxşı iki müəllimə; الْمُدْرِسَاتُ الْخُسْنَيَاتُ (الْحُسْنَى) yaxşı müəllimələr

Çox vaxt müəyyənlikdə işlədilən üstünlük dərəcəsi yerinə görə qeyri-müəyyənlikdə də ola bilər. Məsələn:

كُبْرَى(hansısa) böyük ümidlər; إِلَى حَدِّ أَقْصَى ən uzaq bir həddə qədər; maksimum dərəcədə

Bir çox ad və ifadələri də göstərmək üçün ərəb dilində üstünlük dərəcəsi istifadə edilir. Məsələn:

الْأَدْنَى Yaxın Şərq; الْوُسْطَى Orta Şərq; الْأَقْصَى Uzaq Şərq; أَسِيَا الْوُسْطَى Orta Asiya; أَسِيَا الصُّغْرَى Kiçik Asiya/ Türkiyə; الْوُسْطَى orta əsrlər; الْأَدْنَى minimum; الْأَقْصَى maksimum

Keyfiyyət bildirməmələrinə baxmayaraq, “birinci” və “başqa” sözləri ərəb dilində üstünlük dərəcəsi formasında işlənir:

Müzəkkər

الْأَوَّلُ

الْآخِرُ

الْأَوَّلُ

الْآخِرُ

Müənnəs

الْأُولَى

الْآخِرَى

الْأُولَيَاتُ

الْآخِرَيَاتُ

Mövzu № 4 Başlanğıc bildirən köməkçi feillər

Hal və hərəkətin başlandığını ifadə etmək üçün ərəb dilində xüsusi bir qrup feillərdən - أَفْعَالُ الشَّرُوعِ istifadə olunur. Onlar əsas feillə bir tərkibdə işlədildikdə öz əsl mənalarından az-çox tərəcid edilərək əsas feillə ifadə olunan hərəkətin başlandığını bildirir. Burada aşağıdakı feillər daxildir:

أَخَذَ(u) götürmək; شَرَعَ(ə) başlamaq; طَفِقَ(ə) girişmək; بَدَأَ(ə) başlamaq; جَعَلَ(ə) etmək; بَدَأَ(u) qalxmaq; رَاحَ(u) getmək; بَدَأَ(u) başlamaq; بَاتَ(i) gecələmək; بَاتَ(i) gecəni keçirmək; بَاتَ(i) başlamaq; صَارَ çevrilib olmaq; بَاتَ(i) başlamaq; أَصْبَحَ səhər olmaq; بَاتَ(i) başlamaq; أَصْبَحَ səhər olmaq; بَاتَ(i) başlamaq; أَصْبَحَ səhər olmaq; بَاتَ(i) başlamaq; صَبَّ(u) tökmək; بَاتَ(i) başlamaq.

Tərkibi xəbəri təşkil edən I tərəf – **köməkçi feil keçmiş** zamanda, II tərəf - **əsas feil indiki-gələcək** zamanda olub şəxs baxımından bir-biri ilə uzlaşır. Mübtəda isimlə ifadə edilmişə, başlanğıc feili mübtədadan əvvəl, əsas feil isə mübtədadan sonra gəlir.

Məsələn:

أَخَذْنَا نَتَرَجِمُ هَذِهِ الْمَقَالَةَ مِنَ الْعَرَبِيَّةِ إِلَى الرُّوسِيَّةِ. Biz bu məqaləni ərəb dilindən rus dilinə tərcümə etməyə başladıq.

بَاحِمِ بَعَثْتُ أَخِي تَقْرَأُ هَذِهِ الرِّوَايَةَ بِأَهْتِمَامٍ كَبِيرٍ. Bacım bu romanı böyük maraqla oxumağa başladı.

أَنْشَأَ هَؤُلَاءِ الْعُمَالُ يَطْلُبُونَ حُقُوقَهُمْ. Bu fəhlələr öz hüquqlarını tələb etməyə başladılar.

Başlanğıc bildirən köməkçi feillər əsas feillərin şəxsləşikliyi ilə işləndiyi kimi məsdər forması ilə də işlənə bilər. Belə hallarda məsdər başlanğıc feili ilə فِي və ya بـ... ön qoşması vasitəsilə əlaqələndirilir. Məsələn:

بُشْرَعْنَا فِي فَهْمِ أَهْمِيَّةِ هَذِهِ الْمَسْأَلَةِ. Bu məsələnin əhəmiyyətini başa düşməyə başladıq.

أَخَذْتُمْ فِي تَرْجَمَةِ رِوَايَةِ الْكَاتِبِ الْعَرَبِيِّ. Siz ərəb yazıçısının romanını tərcümə etməyə başladınız.

Mövzu № 5 Xəbər budaq cümlələri

Xəbər budaq cümləsi baş cümlədən sonra gələrək, ona أَنْ – “ki” bağlayıcısı vasitəsilə bağlanır. Baş cümlə əsasən mübtədadan və ya mübtəda qrupundan ibarət olur; bəzi hallarda ona xəbər şəkilçisi kimi işlədilən III şəxs əvəzlilikləri (هُمَا، هُنَّ، هُمْ، هِيَ، هُوَ) də əlavə edilir. Məsələn:

هَاقِيقَةٌ فِي أَنَّ الْإِنْسَانَ قَادِرٌ عَلَى الْقِيَامِ بِكُلِّ شَيْءٍ. Həqiqətdir (ondadır) ki, insan hər bir şey etməyə qadirdir. Onun ən böyük xidməti فَضْلُهُ الْأَعْظَمُ أَنَّهُ أَنْشَأَ فِي الشَّرْقِ أَوَّلَ دَوْلَةٍ دِيمُوقْرَاطِيَّةٍ. Odur ki, o, Şərqdə ilk demokratik dövlət yaratdı; İnanıram ki, (أَنَا أَسْتَفِلُّنَا خَالِدٌ. hər fən: etiqadım budur ki,) müstəqilliyimiz əbədidir.

Mövzu № 6 XX dərslərin mətni

في المطعم

أخي الأكبر من رجال الأعمال المعروفين. له علاقاته الواسعة وأصدقاؤه الكثيرون في البلدان الأجنبية. منذ عدة أيام وصل مدينتنا صديقان عربيان له. إسماهما خالد وحسين. إننا استقبلناهما في المطار وذهبنا بهما إلى بيتنا. إنهما كانا يزوران باكو لأول مرة في عمرهما. بعد أن نالا الضيفان قسطاً من الراحة قال أخي لهما:

" لنذهب لتناول العشاء في مطعم من المطاعم التي تطبخ فيها أطباق المطبخ الأذربيجي فقط. في رأيي أن مطبخنا ألدّ وأغنى من المطابخ الأخرى. الحقيقة في أن موارد وطننا وموقعه الجغرافي بين الشرق والغرب عاملان مهمّان في وجود مطبخ وطني يتسم بتنوع مأكولاته. إنكما لمّا تأكلتا مثل هذه الأطباق." قبل ضيفانا هذا الاقتراح بكل سرور. توجهنا إلى مطعم فخم واقع على شاطئ بحر الخزر. بعد ٢٥ دقيقة وصلنا ذلك المكان الجميل. وحينما دخلناه شرع ضيفانا ينظران إلى كل شيء باستغراب. لأن الروح الأذربيجية كانت سائدة في كل ركن. قال أخي: " إجلسوا، من فضلكم إلى هذه المائدة." ثم اقترب منا نادل ورحّب بنا وقدم لنا قائمة

الطعام. وقع اختياري واختيار أخي على "قطيرة باللحم" و"الأرز مع الدجاج". أما ضيفانا فاختارا "كباب سمك الحفش"، و"قطيرة بالأعشاب الخضراء" و"ورق العنب المحشي". فسألنا النادل: "ماذا عن المشروبات والحلويات؟" طلبنا جميعا الماء المعدني. أما الحلويات فوقع اختيارنا جميعا على "شكربُورًا" و"بقلاوة". بعد عدة دقائق كانت طلباتنا جاهزة على المائدة. و تناولنا العشاء في جو من المودة والصدقة. إن أطباق المطبخ الأذري أعجبت ضيفنا بشكل تام. إنهما اعترفا بالذوق الرفيع لشعبنا في الأكل وبالمذاق الجيد للأطباق الأذرية. و في الختام شكرنا الضيفان العربيين على هذه الضيافة.

Mövzu № 7 Tapşırıqların yerinə yetirilməsi

"من المؤكد أن فوائد التوقف عن التدخين تبدأ منذ اليوم الأول الذي يقلع فيه المرء عن التدخين. فمتى توقف عن التدخين بدأ الدم يمتص الأوكسجين بدلاً من غاز أول أكسيد الكربون السام. وبذلك تستقبل أعضاء الجسم دماً مليئاً بالأوكسجين... والمدخنون الذين يرغبون في الإقلاع عن هذه العادة الزميمة سوف يجدون في رمضان فرصة جيدة للتدرب على ذلك. فإذا كنت، أيها الصائم، تستطيع الإقلاع عن التدخين لساعات طويلة أثناء النهار فلماذا لا تداوم على ذلك؟ وليس هذا صعباً... لكنه يحتاج إلى عزيمة صادقة بالتأكيد." (من مجلة "المَجَرَّة"، العدد ٣١١، أيلول ٢٠٠٨)

Mövzu № 8 Düzəltmə bablar

Ərəb dilində sadə feillərlə yanaşı düzəltmə feillərlə də var ki, onları feilin düzəltmə **babları** adlandırırlar. Bunların sayı üçsamitli feillərdə 14, dördsamitli feillərdə isə 3dür. Bunlara uyğun olaraq sadə feilləri I bab feillərdə adlandırmaq olar. Düzəltmə babların bir qismi çoxişlənən feil bablarıdır, digərləri isə dildə nisbətən az işləndikləri üçün az işlənən bablara aid edilir. Üçsamitlilərdə II-X bablar, dördsamitli feillərdə isə II bab çoxişlənən feil bablarına daxildir. Qalanları isə az işlənən bablardır.

II bab I babdan II kök samitinin qoşalaşması yolu ilə **فَعَّلَ** modeli üzrə düzəlidir. Məchul növdə bu **فُعِلَ** vəznə üzrə təzahür edir.

III bab I babdan I kök samitindən sonra **اِ**-artırılmaqla **فَاعَلَ** modeli üzrə düzəlidir. Məchul növdə bu **فُوعِلَ** vəznə üzrə təzahür edir.

IV bab I babın əvvəlinə **اِ**preformativinin əlavə edilməsi, I kök samitindən sonra **اَفْعَلَ** sitinin olmaması ilə II və III kök hərflərinin fəthə ilə hərəkələnməsi vasitəsilə düzəlidir:

Məchul növdə bu **اُفْعِلَ** modeli üzrə təzahür edir.

II, III və IV babların keçmiş zaman məlum və məchul növdə təsrifi I bab feillərində olduğu kimidir. Məsələn:

بأفهم - IV bab məlum növ

أَفْهَمْتُ؛ أَفْهَمْتَ (أَفْهَمْتُ)؛ أَفْهَمَ (أَفْهَمْتُ)؛ أَفْهَمْنَا؛ أَفْهَمْتُمْ (أَفْهَمْنَا)؛ أَفْهَمُوا (أَفْهَمْنَا)؛ أَفْهَمْنَا؛ أَفْهَمْتُمْ (أَفْهَمْنَا)
(أَفْهَمْنَا)

Tərcüməsi: başa saldım; başa soldın; başa saldı; başa saldıq və s.

فَدَّمَ təqdim edilmək - II bab məchul növ

فَدَّمْتُ؛ فَدَّمْتَ (فَدَّمْتُ)؛ فَدَّمَ (فَدَّمْتُ)؛ فَدَّمْنَا؛ فَدَّمْتُمْ (فَدَّمْنَا)؛ فَدَّمُوا (فَدَّمْنَا)؛ فَدَّمْنَا؛ فَدَّمْتُمْ (فَدَّمْنَا)

Tərcüməsi: təqdim edildim; təqdim edildin; təqdim edildi; təqdim edildik; və s.

V bab həm formalaşmasına, həm də öz mənasına görə II babla bağlıdır. V bab II babın əvvəlinə تَ hissəciyi artırılmaqla düzəlir: تَفَعَّلَ → تَ + فَعَّلَ. Məchul növdə bu تَفَعَّلَ vəznini üzrə təzahür edir. Əsas mənası II baba nisbətə qayıdış bildirməkdən ibarətdir. Məsələn:

تَعَرَّفَ tanış etmək → تَعَرَّفَ tanış olmaq; تَسَّرَعَ tələsdirmək → تَسَّرَعَ tələsmək

VI bab III babın əvvəlinə تَ hissəciyinin artırılması yolu ilə düzəlir: تَ + فَاعَلَ →

تَفَاعَلَ. Məchul növdə تَفَاعَلَ vəznini üzrə təzahür edir.

Mövzu № 9 Düzəltmə babların indiki-gələcək zamanı

I babla əlaqədar öyrəndiyimiz indiki-gələcək zaman preformativləri və şəxs sonluqları eyni ilə düzəltmə babların indiki-gələcək zamanına da aiddir. II, III və IV babların indiki-gələcək zaman məlun növündə preformativlər [u], II kök samiti [i] qəbul edəcək. Məsələn:

فَسَّرَ təfsir etmək - II bab

أَفَسَّرْتُ؛ أَفَسَّرْتَ (أَفَسَّرْتُ)؛ أَفَسَّرَ (أَفَسَّرْتُ)؛ أَفَسَّرْنَا؛ أَفَسَّرْتُمْ (أَفَسَّرْنَا)؛ أَفَسَّرُوا (أَفَسَّرْنَا)؛ أَفَسَّرْنَا؛ أَفَسَّرْتُمْ (أَفَسَّرْنَا)
(أَفَسَّرْنَا)

Tərcüməsi: təfsir edirəm / edərəm; təfsir edirsən / edərsən; təfsir edir / edər; təfsir edirik / edərik və s.

نَافَسَ rəqabət aparmaq- III bab

أَنَافَسْتُ؛ نَافَسْتُ (نَافَسْتُ)؛ نَافَسَ (نَافَسْتُ)؛ نَافَسْنَا؛ نَافَسْتُمْ (نَافَسْنَا)؛ نَافَسُوا (نَافَسْنَا)؛ نَافَسْنَا؛ نَافَسْتُمْ (نَافَسْنَا)
(نَافَسْنَا)

Tərcüməsi: rəqabət aparıram / apararam; rəqabət aparırsan / apararsan; rəqabət aparır/aparar; rəqabət aparırıq/apararıq və s.

أَنْجَبَ yetişdirmək –IV bab

أَنْجَبْتُ؛ أَنْجَبْتَ (أَنْجَبْتُ)؛ أَنْجَبَ (أَنْجَبْتُ)؛ أَنْجَبْنَا؛ أَنْجَبْتُمْ (أَنْجَبْنَا)؛ أَنْجَبُوا (أَنْجَبْنَا)؛ أَنْجَبْنَا؛ أَنْجَبْتُمْ (أَنْجَبْنَا)
(أَنْجَبْنَا)

Tərcüməsi: yetişdirirəm / yetişdirərəm; yetişdirirsən / yetişdirərsən; yetişdirir/ yetişdirər; yetişdiririk/ yetişdirərik və s.

II, III və IV babların indiki-gələcək zaman məchul növündə preformativlər [u], II kök samiti [ə] qəbul edəcək. Məsələn:

II bab: تَفَسَّرَ təfsir etmək → تَفَسَّرَ təfsir edilmək → تَفَسَّرَ təfsir edilir / edilir

III bab: شَاهَدَ müşahidə etmək $\rightarrow$ شُوهِدَ müşahidə edilmək $\rightarrow$ تُفْسِرُ təfsir edilir / edilir

IV bab: أَرْسَلَ göndərmək $\rightarrow$ أُرْسِلَ göndərilmək $\rightarrow$ يُرْسَلُ göndərilir / göndərilər

II və III babların əmr forması II şəxs feillərin indiki-gələcək zaman formasından aşağıdakı qaydalarla düzəlir:

Preformativlər atılır, sonuncu samitin hərəkəsi -la əvəz olunur, uzun saitlərdən sonra gələn ن düşür və II şəxs cəm müzəkkərdə düşmüş ن -nun yerinə oxunmayan ا yazılır. Məsələn:

تُفْسِرُ (تُفْسِرِينَ) $\leftarrow$ فَسِّرْ (فَسِّرِي) Təfsir et!

تُفْسِرُونَ (تُفْسِرُونَ) $\leftarrow$ فَسِّرُوا (فَسِّرْ) Təfsir edin!

تُفْسِرَانِ $\leftarrow$ فَسِّرَا Siz ikiniz təfsir edin!

تُشَاهِدُ (تُشَاهِدِينَ) $\leftarrow$ شَاهِدْ (شَاهِدِي) Müşahidə et!

تُشَاهِدُونَ (تُشَاهِدُونَ) $\leftarrow$ شَاهِدُوا (شَاهِدْ) Müşahidə edin!

تُشَاهِدَانِ $\leftarrow$ شَاهِدَا Siz ikiniz müşahidə edin!

IV bab feillərinin əmr forması da yuxarıdakı qaydalara əsasən düzəlir. Saitsizliyi aradan qaldırmaq üçün atılmış preformativlərin yerinə ا artırılır.

تُرْسَلُ (تُرْسَلِينَ) $\leftarrow$ أَرْسِلْ (أَرْسِلِي) Göndər!

تُرْسَلُونَ (تُرْسَلُونَ) $\leftarrow$ أَرْسِلُوا (أَرْسِلْ) Göndərin!

تُرْسَلَانِ $\leftarrow$ أَرْسِلَا Siz ikiniz göndərin!

V və VI babların indiki-gələcək zamanında məlum preformativ və şəxs sonluqlarından istifadə ediləcək. Həm preformativ, həm də II kök samitləri ا qəbul edəcək: يَتَفَعَّلُ və يَتَفَاعَلُ

Məsələn: تَتَكَلَّمُ danışmaq

أَتَكَلَّمُ ; تَتَكَلَّمُ (تَتَكَلَّمِينَ); يَتَكَلَّمُ (تَتَكَلَّمُونَ); نَتَكَلَّمُ ; تَتَكَلَّمُونَ (تَتَكَلَّمْنَ); يَتَكَلَّمُونَ (يَتَكَلَّمْنَ); تَتَكَلَّمَانِ ; يَتَكَلَّمَانِ (تَتَكَلَّمَانِ)

Tərcüməsi: danışiram/danışaram; danışırsan/danışarsan; danışır/danışar və s.

تَتَاوَل qəbul etmək

أَتَتَاوَلُ ; تَتَتَاوَلُ (تَتَتَاوَلِينَ); يَتَتَاوَلُ (تَتَتَاوَلُونَ); نَتَتَاوَلُ ; تَتَتَاوَلُونَ (تَتَتَاوَلْنَ); يَتَتَاوَلُونَ (يَتَتَاوَلْنَ); تَتَتَاوَلَانِ ; يَتَتَاوَلَانِ (تَتَتَاوَلَانِ)

Tərcüməsi: toxunuram/toxunaram; toxunursan/toxunarsan; toxunur/toxunar və s.

V və VI babların indiki-gələcək zaman məchul növündə preformativlər ا , II kök samiti ا qəbul edəcək: يَتَفَعَّلُ və يَتَفَاعَلُ . Məsələn:

V bab: يُنْفِثُ başa düşülmək $\rightarrow$ يُنْفِثُهُمْ başa düşülür/ düşülər

VI bab: تَتَوَلَّوْا qəbul edilmək $\rightarrow$ يَتَوَلَّوْا qəbul edilir/edilər

V və VI babların əmr forması II şəxs feillərin indiki-gələcək formasından məlum

qaydalar əsasında düzəlir. Məsələn:

تَتَكَلَّمُ (تَتَكَلَّمِينَ) danışsən ← تَكَلَّمَ (تَكَلَّمِي) danış!
تَتَكَلَّمُونَ (تَتَكَلَّمْنَ) danışsınız ← تَكَلَّمُوا (تَكَلَّمْنَ) danışın!
تَتَكَلَّمَانِ siz ikiniz danışsınız ← تَكَلَّمَا siz ikiniz danışın!
تَتَعَاوَنُ (تَتَعَاوِنِينَ) əməkdaşlıq edirsən ← تَعَاوُنْ (تَعَاوِنِي) əməkdaşlıq et!
تَتَعَاوَنُونَ (تَتَعَاوِنْنَ) əməkdaşlıq edirsiniz ← تَعَاوَنُوا (تَعَاوِنْنَ) əməkdaşlıq edin!
تَتَعَاوَنَانِ siz ikiniz əməkdaşlıq edirsiniz ← تَعَاوَنَا siz ikiniz əməkdaşlıq edin!

Mövzu №10 Düzəltmə babların məsdər, fail və məfulları

I babdan fərqli olaraq düzəltmə babların məsdərləri özünəməxsus sabit modellər üzrə düzəlir.

II bab feillərinin məsdərləri تَفْعِيل modeli üzrə yaranır. Məsələn:

تَسَجَّلْ qeyd etmək → تَسَجَّلْ qeyd etmə;
تَصْنَعْ ənayələşdirmək → تَصْنَعْ ənayələşdirmə

III bab feillərinin məsdərləri مُفَاعَلَة və nisbətən az işlənən فِعَال modeli üzrə düzəlir. Məsələn:

نَاقَشْ müzakirə etmək → مُنَاقَشَةٌ və ya نِقَاشْ müzakirə etmə; müzakirə
كَافَحْ mübarizə aparmaq → مُكَافَحَةٌ və ya كِفَاحْ mübarizə aparma; mübarizə
شَاهَدْ “müşahidə etmək” → مُشَاهَدَةٌ müşahidə etmə; müşahidə

IV bab feillərinin məsdərləri اِفْعَال vəznini üzrə yaranır. Məsələn:

أَعْلَنْ elan etmək → إِعْلَانْ elan etmə ; elan
أَهْمَلْ etinasızlıq göstərmək → إِهْمَالْ etinasızlıq göstərmə; etinasızlıq

II bab feillərinin ismi-faili مُفَعَّل ismi-məfulu isə مُفْعَل modeli üzrə düzəlir. Məsələn:

تَسَجَّلْ qeyd etmək → مُسَجَّلْ qeyd edən ; مُسَجَّلْ qeyd edilən; qeyd edilmiş

III bab feillərinin ismi-faili مُفَاعِل ismi-məfulu isə مُفَاعِل modelləri üzrə yaranır. Məsələn:

شَاهَدْ müşahidə etmək → مُشَاهِدٌ müşahidə edən; مُشَاهَدٌ müşahidə edilən; müşahidə edilmiş

IV bab feillərinin ismi-faili مُفْعِل ismi-məfulu isə مُفْعِل modelləri üzrə yaranır. Məsələn:

أَعْلَنْ elan etmək → مُعْلِنٌ elan edən; مُعْلَنٌ elan edilən; elan edilmiş

V bab feillərinin məsdəri تَفَعَّل modeli üzrə düzəlir. Məsələn:

تَعَبَّدْ dindar olmaq → تَعَبُّدٌ dindar olma; تَدَخَّلْ müdaxilə etmək → تَدَخَّلٌ müdaxilə etmə

VI bab feillərin məsdəri **تَفَاعُلٌ** vəznə üzrə yaranır. Məsələn:

تَدَارَسَ birlikdə öyrənmək, tədqiq etmək → تَدَارَسَ birlikdə öyrənmə, tədqiq etmə

تَدَارَكَ işləri qaydaya salmaq → تَدَارَكَ işləri qaydaya salma

V bab feillərinin ismi-faili **مُتَفَعِّلٌ**, ismi-məfulu **مُتَفَعِّلٌ** modelləri üzrə düzəlir. Məsələn:

مُتَفَعِّلٌ dərindən başa düşmək → مُتَفَعِّلٌ dərindən başa düşən, مُتَفَعِّلٌ dərindən başa düşülmüş

VI bab feillərinin ismi-faili **مُتَفَاعِلٌ**, ismi-məfulu **مُتَفَاعِلٌ** modelləri üzrə düzəlir. Məsələn:

تَتَاوَلَ toxunmaq → مُتَتَاوَلَ toxunan, مُتَتَاوَلَ toxunulan, toxunulmuş

Mövzu № 11 Arzu formasının ən –ilə işlədilməsi

Ərəb dilində feillərin öyrəndiyimiz xəbər formasından başqa, arzu, şərt və əmr formaları da vardır. Son üç forma xəbər formasından sabit dəyişikliklər vasitəsilə düzəlir.

Arzu formasında [u] şəxs sonluğu [ə] ilə əvəz edilir, uzun saitlərdən sonra gələn [n] samiti atılır, II və III şəxs cəm müzəkkərdə atılan [n] - un yerinə deyilməyən **əlif** hərfi yazılır.

Bu dəyişiklikləri سَافَرَ “səfər etmək” feilinin arzu formasında təsrifi nümunəsində göstərək:

أَسَافِرُ؛ تُسَافِرُ (تُسَافِرِي)؛ يُسَافِرُ (تُسَافِرُ)؛ نُسَافِرُ؛ تُسَافِرُونَ (تُسَافِرُونَ)؛ يُسَافِرُونَ (يُسَافِرُونَ)؛ تُسَافِرَانِ؛ يُسَافِرَانِ (تُسَافِرَانِ) (تُسَافِرَانِ)

Aşağıda görəcəyimiz kimi, arzu formasında olan feillər Azərbaycan dilinə müxtəlif şəkildə tərümə edilir.

Arzu forması aşağıdakı şəraitdə işlənir:

1) Arzu, istək, imkan, bacarıq, zərurilik və s. bu kimi modal mənə daşıyan feil, məsdər, fail və məfullardan sonra. Modal mənəli sözlərlə feilin arzu forması arasında **أَنْ** “ki” ədatı işlənir, arzu forması isə, hərfi tərcüməsi nəzərə alınmazsa, ifadə etdiyi mənə etibarilə təqribən Azərbaycan, rus və bir çox başqa dillərdə belə hallarda işlənən məsdəri əvəz edir (müqayisə et: “oxumaq istəyirəm”, “oxumaq lazımdır”, “oxumaq mümkündür və s.). Bunu aşağıdakı misallardan da görmək olar.

a) **Arzu** bildirən sözlərdən sonra. Məsələn:

أَنْ يَتَعَلَّمَ O, öyrənmək istəyir (hərfən: o istəyir ki, öyrənsin/öyrənə).

أَنْ يَتَعَلَّمَ O, öyrənmək istəyir (hərfən: o istəyidir ki, öyrənsin/öyrənə).

أَنْ يَتَعَلَّمَ Həqiqətən, o (indi) öyrənmək istəyir (hərfən: o istəyəndir ki, öyrənsin/öyrənə).

أَنْ يَتَعَلَّمَ O, öyrənmək istəyir (hərfən: onun üçün istəniləndir ki, o öyrənsin / öyrənə).

Birinci misalda arzu bildirmək üçün modal mənəli feil, ikincisində məsdər, üçüncüsündə fail, dördüncüsündə isə məful işlənmişdir.

b) **İmkan** bildirən sözlərdən sonra. Məsələn:

11

Ərəb dilində bu və ya digər cümlə üzvünün mənasını açmaq və ya konkretləşdirmək lazım gəldikdə “təmyiz” – تَمْيِيزُ (“ayırıcı tamamlıq”) adlanan köməkçi cümlə üzvündən istifadə olunur. Təmyiz tək, qeyri-müəyyənlikdə olan ismin **təsirlik halı** ilə ifadə edilir. Buradakı təsirlik hal sözün sintaktik vəzifəsindən irəli gəlir. Məsələn, هُوَ كَبِيرٌ “O, böyükdür” və هَذَا الْبَلَدُ قَدِيمٌ “Bu ölkə qədimdir.” cümlələrini götürək. Burada haqqında danışılan şəxsin məhz nə cəhətdən böyük olduğu və ölkənin məhz nə cəhətdən qədim olduğu cümlələrdən aydın olmur. Bütün bunlar, məsələn, aşağıdakı kimi dəqiqləşdirilə və konkretləşdirilə bilər:

هُوَ كَبِيرٌ مِّنْصِبًا	O, vəzifəcə böyükdür.
هَذَا الْبَلَدُ قَدِيمٌ حَضَارَةً	Bu ölkə mədəniyyətcə qədimdir.

Mövzu №13 Sifətin dərəcələrinin təsviri yolla ifadəsi

Morfoloji yolla dərəcələyə bilməyən sifətlərdən müqayisə dərəcəsi təsviri (analitik) üsulla düzəlir. Dərəcələyə bilməyən sifət müvafiq ismə çevrilir və ona ifadə edilən fikrin tələbinə uyğun tərzdə seçilən və أَفْعُل modelinə salınan köməkçi sifət artırılır.

Sifət və ya sifət kimi işlədilən sözün müvafiq ismə çevrilməsini aşağıdakı nümunələrlə göstərmək olar:

اِقْتِسَادِي → اِقْتِسَادِيَّات
 مُتَطَوِّر → تَطَوُّر
 مُسَجَّل → تَسْجِيل
 وَطَنِي → وَطَنِيَّة

Hər hansı bir dərəcələyə bilən sifət köməkçi sifət kimi işlədilə bilər. Bu vəzifədə ən çox aşağıdakı sifətlərdən istifadə olunur:

أَكْثَر daha çox, أَقَل daha az, أَكْبَر daha böyük, أَصْغَر daha kiçik, أَشَد daha şiddətli
 Təmyizlə ifadə edilən müqayisə dərəcəsini aşağıdakı nümunələrlə göstərmək olar:
 بِنْتُ أَكْثَر وَطَنِيَّة daha vətənpərvər (bir) qız
 بَنَاتُ أَكْثَر وَطَنِيَّة daha vətənpərvər (bir) qızlar
 هَذِهِ الدَّوْلَةُ أَقَل تَطَوُّرًا مِنْ تِلْكَ الدَّوْلَةِ. Bu dövlət o dövlətdən daha az inkişaf edib.

Dərəcələyə bilməyən sifətlərin təsviri (analitik) üstünlük dərəcəsi də təqribən yuxarıdakı kimi ifadə edilir: əsas sifət müvafiq ismə çevrilir, lakin köməkçi sifət أَفْعُل şəklini alır. Məsələn:

الطَّالِبُ الْأَكْبَرُ اجْتِهَادًا	ən çalışqan tələbə
الطَّالِبَانِ الْأَكْبَرُ اجْتِهَادًا	ən çalışqan iki tələbə
الطُّلَابُ الْأَكْبَرُ اجْتِهَادًا	ən çalışqan tələbələr

Təsviri üstünlük dərəcəsi ən çox izafət vasitəsilə ifadə edilərək (sintaktik-morfoloji üsul) aşağıdakı variantlarda olur:

1) أَفْعُل modelinə salınmış sifətin qeyri-müəyyənlikdə təkdə, təsniyədə və ya cəmdə

olan isimlə izafəti. Məsələn:

عَالِمِ الْأَكْبَرِ alimin ən böyüyü; عَالِمَيْنِ الْأَكْبَرِ iki alimdən ən böyüyü; عُلَمَاءِ الْأَكْبَرِ alimlərin ən böyüyü

2) فَعْلُ modelinə salınmış sifətin cəm və ya müəyyənlikdə olan isimlə izafəti. Məsələn:

أَكْبَرُ الْعُلَمَاءِ alimlərin ən böyüyü;

أَطْوَلُ اللَّيَالِي gecələrin ən uzununu

3) فُعْلَى modelinə salınmış sifətin cəmdə, müənnəsdə və müəyyənlikdə olan isimlə izafəti. Məsələn:

صُغْرَى الْبَنَاتِ qızların ən kiçiyi;

كُبْرَى التَّلْمِيذَاتِ şagirdlərin ən böyüyü

4) أَفْعَالُ modelinə salınmış sifətin cəmdə, müzəkkərdə və müəyyənlikdə olan isimlə və فُعْلَيَاتُ vəznli sifətin cəmdə müənnəsdə və müəyyənlikdə olan isimlə izafəti. Məsələn:

أَشْهَرُ الْعُلَمَاءِ alimlərin ən məşhurları; صُغْرَيَاتُ الْبَنَاتِ qızların ən kiçikləri

Həm üstünlük, həm də müqayisə dərəcəsi müvafiq morfoloji formalarının olmasına baxmayaraq, üslub tələblərinə görə təsviri (analtik) yolla da ifadə edilir. Bunu aşağıdakı müqayisədən görmək olar:

دَوْلَةٌ أَكْثَرُ صِغَرًا → دَوْلَةٌ أَصْغَرُ → دَوْلَةٌ صَغِيرَةٌ kiçik (bir) dövlət; daha kiçik (bir) dövlət

أَكْبَرُ الدُّوَلِ صِغَرًا → أَكْبَرُ الدُّوَلِ صِغَرًا → أَكْبَرُ الدُّوَلِ صِغَرًا ən kiçik dövlət; daha kiçik dövlət

Mövzu № 14 XXI dərsin mətni

في المصرف

مراد طبيب أجنبي يعمل في إحدى المستشفيات لمدينتنا. وهو صديقي أيضا. ذات يوم سألتني عن كيفية تحويل النقود لابنته التي تدرس في جامعة القاهرة. فقلت له: "يجب أن يكون لديك حساب في أحد المصارف". صباح اليوم التالي ذهبت به إلى المصرف لكي يفتح له حسابا فيه. أعلمته أن هذا المصرف هو أكثر المصارف شهرة في الجمهورية. حينما دخلنا المصرف رأينا في صالته شبابيك كثيرة. وعلى كل شباك لوحة تبيّن نوع عمل الموظف وراء ذلك الشباك. إقترب مراد من موظف المصرف وقال له: "أرغب في أن أفتح حسابا لأول مرة". قال الموظف: "إذهب إلى قسم الحسابات الجارية". ذهب مراد إلى المكان المحدد وهناك قال للموظف: "رغبتي في أن أفتح حسابا هنا". طلب الموظف منه صورة من عقد العمل وجواز السفر. بدأ الموظف يملأ النموذج وبعد أن فرغ من ملء النموذج قال مخاطبا مرادا: "رقم حسابك ٦٦٦ واذهب إلى الخزينة وادفع أي مبلغ في هذا الحساب". سأله مراد: "هل يمكنني الحصول على صكوك سياحية من المصرف؟" أجاب الموظف: "يمكنك الحصول على الصكوك السياحية عند السفر ولكن من الممكن لك أن ترسل لأبنتك حوالة أو صكّا مصرفيًا دون أن تسافر". شكر مراد الموظف على كل ذلك وتركنا المصرف.

Mövzu № 15 Tapşırıqların yerinə yetirilməsi

" الخرشوف ليس غذاء فقط، بل دواء ايضا. لأنه يحتوي على أهم عشرة فيتامينات مفيدة للجسم و تحسب بمثابة صيدلية متكاملة لعلاج أمراض الكبد و ضغط الدم و المرارة. كما أنه يقوي القلب و ينشط الذهن ... كذلك يساعد في خفض نسبة الكوليسترول في الدم. كما أنه يفيد في خفض ضغط الدم و علاج تصلب الشرايين. يلعب الخرشوف دورا مهما في خفض درجة حرارة الجسم و إزالة رائحة العرق. كما انه يحسب غذاء مثاليا للأطفال لاحتوائه على نسبة عالية من عناصر الحديد و الكالسيوم.

(من مجلة "يَقْظَة"، ٢٠٠٧، العدد ١٩٨٦)

Mövzu № 16 Düzəltmə bablar

VII bab I babın əvvəlinə ... artırılmaqla düzəlir, mənacə feilin məchul növünü xatırladır və ya qayıdış bildirir: **اِنْفَعَلَ**. I kök samiti **ن, ل, ر** və **ي** olan feillərin VII babı olmur. Məsələn:

اِنْحَفَضَ enmək; azalmaq → **خَفَضَ** endirmək; azaltmaq

اِنْحُطِفَ tutulmaq; oğurlanmaq → **خَطَفَ** tutmaq; oğurlamaq

VII bab feillərinin məchul növü yoxdur. **اِنْقَلَبَ** "çevrilmək" feili üzərində VII bab feillərinin keçmiş zamanda təsrifini nəzərdən keçirək:

اِنْقَلَبْتُ؛ اِنْقَلَبْتَ (اِنْقَلَبْتُ)؛ اِنْقَلَبْنَا؛ اِنْقَلَبْتُمْ (اِنْقَلَبْتُمْ)؛ اِنْقَلَبُوا (اِنْقَلَبْنَا)؛ اِنْقَلَبْنَا؛ اِنْقَلَبْنَا (اِنْقَلَبْنَا)؛ اِنْقَلَبْنَا (اِنْقَلَبْنَا)

Tərcüməsi: çevrildim; çevrildin; çevrildi və s.

VIII bab I babdan sözün əvvəlinə preformativ həməzinin əlavə edilməsi (**اِ**), I kök samitinin üzərinə sükun qoyulması və I kök samitindən sonra **اِ** infiksinin artırılması yolu ilə düzəlir: **اِفْتَعَلَ**

VIII babı əsasən qayıdış bildirir. Məsələn:

اِجْتَمَعَ qalxmaq → **رَفَعَ** qaldırmaq; **اِجْتَمَعَ** toplamaq → **اِجْتَمَعَ** toplamaq

Bəzən qayıdış "özü üçün" mənasını verir. Məsələn:

اِفْتَطَعَ özü üçün kəsmək → **قَطَعَ** kəsmək

اِكْتَسَبَ özü üçün əldə etmək → **اِكْتَسَبَ** əldə etmək

I kök hərfi **ط, ص** və **ض** olan feillərin VIII babında **اِ** samiti I kök hərfi ilə assimilyasiya olunur, yəni **ط** samitinə keçir. I kök hərfi **د, ذ** və **ز** olan feillərin VIII babında **اِ** samiti I kök hərfi ilə assimilyasiya olunaraq **اِ** və ya **اِ** samitinə keçir. Məsələn:

اِطَّلَعَ xəbər bilmək; tanış olmaq → **اِطَّلَعَ** xəbər vermək

اِصْطَفَقَ səs çıxarmaq → **صَفِقَ** vurmaq

ذَكَرَ qeyd etmək → إِذَكَرَ və ya اِذَكَرَ xatırlamaq; yada salmaq

I kök samiti ظ olan hallarda ٴsamiti əsasən ظ- ya assimilyasiya olunur və yanaşı düşən iki ٴsə bir-birilərlə qovuşur. Məsələn:

ظَلَمَ zülm etmək → اِظْلَمَ → اِظْلَمَ zülm çəkmək

Məchul növdə VIII bab feilləri اُفْعِل modelini alırlar. Həm məlum, həm də məchul növ feilləri keçmiş zamanda təsrif olunarkən məlum sonluqları qəbul edir. Bu baxımdan məchul növdə olan اُعْتِقِل həbs edilmək - feilini keçmiş zamanda təsrif etməklə kifayətlənirik:

اُعْتِقِلْتُ؛ اُعْتِقِلْتَ (اُعْتِقِلْتَ)؛ اُعْتِقِلْ (اُعْتِقِلْتَ)؛ اُعْتِقِلْنَا؛ اُعْتِقِلْتُمْ (اُعْتِقِلْتُمْ)؛ اُعْتِقِلُوا (اُعْتِقِلُوا)؛ اُعْتِقِلْتُمَا؛ اُعْتِقِلْتَا (اُعْتِقِلْتَا)

Tərcüməsi: həbs edildim; həbs edildin; həbs edildi və s.

X bab feilləri I babın önünə اَسْت hissəciyinin əlavə edilməsi və I kök samitinin saitləşdirilməsi yolu ilə düzəlir: اِسْتَفْعَل

X babın məchul növü اُسْتَفْعِل modeli üzrə düzəlir. X bab feilləri keçmiş zamanın həm məlum, həm də məchul növündə təsrif olunarkən məlum sonluqları qəbul edir. Bu baxımdan məchul növdə olan اُسْتَقْبِل “qarşılanmaq” feilini keçmiş zamanda təsrif etməklə kifayətlənirik:

اُسْتَقْبِلْتُ؛ اُسْتَقْبِلْتَ (اُسْتَقْبِلْتَ)؛ اُسْتَقْبِلْ (اُسْتَقْبِلْتَ)؛ اُسْتَقْبِلْنَا؛ اُسْتَقْبِلْتُمْ (اُسْتَقْبِلْتُمْ)؛ اُسْتَقْبِلُوا (اُسْتَقْبِلُوا)؛ اُسْتَقْبِلْتُمَا؛ اُسْتَقْبِلْتَا (اُسْتَقْبِلْتَا)

Tərcüməsi: qarşılandım; qarşılandın; qarşılandı və s.

Hər üç babın həmzəsi birləşdirici həmzədir.

Hər üç babın indiki-gələcək zamanın məlum növündə preformativlər [ə], II kök samiti isə [i] qəbul edir:

VIII bab: اِفْعَل → يَفْعَلُ; VII bab: اِنْفَعَلَ → يَنْفَعُلُ; X bab: اِسْتَفْعَلَ → يَسْتَفْعُلُ

VII babın indiki-gələcək zamanın məlum növündə təsrifini اِنْقَلَب “çevrilmək” feili üzərində nəzərdən keçirək:

اِنْقَلَبْتُ؛ اِنْقَلَبْتَ (اِنْقَلَبْتَ)؛ اِنْقَلِبْ (اِنْقَلَبْتَ)؛ اِنْقَلِبْنَا؛ اِنْقَلِبْتُمْ (اِنْقَلِبْتُمْ)؛ اِنْقَلِبُوا (اِنْقَلِبُوا)؛ اِنْقَلَبْتُمَا؛ اِنْقَلَبْتَا (اِنْقَلَبْتَا)

Tərcüməsi: çevrilirəm/ çevrilərəm; çevrilirsən/ çevrilərsən; çevrilir/ çevrilər və s.

VIII babın indiki-gələcək zamanın məlum növündə təsrifini اِفْتَخَرَ “fəxr etmək” feili üzərində nəzərdən keçirək:

اِفْتَخَرْتُ؛ اِفْتَخَرْتَ (اِفْتَخَرْتَ)؛ اِفْتَخِرْ (اِفْتَخَرْتَ)؛ اِفْتَخِرْنَا؛ اِفْتَخِرْتُمْ (اِفْتَخِرْتُمْ)؛ اِفْتَخِرُوا (اِفْتَخِرُوا)؛ اِفْتَخَرْتُمَا؛ اِفْتَخَرْتَا (اِفْتَخَرْتَا)

Tərcüməsi: fəxr edirəm/edərəm; fəxr edirsən/edərsən; fəxr edir/edər və s.

X babın indiki-gələcək zamanın məlum növündə təsrifini اِسْتَقْبَل “qarşılamaq” feili

üzərində nəzərdən keçirək:

أَسْتَقْبِلُ؛ تَسْتَقْبِلُ (تَسْتَقْبِلِينَ)؛ يَسْتَقْبِلُ (تَسْتَقْبِلُونَ)؛ نَسْتَقْبِلُ؛ تَسْتَقْبِلُونَ (تَسْتَقْبِلِينَ)؛ يَسْتَقْبِلُونَ (يَسْتَقْبِلِينَ)؛ تَسْتَقْبِلَانِ؛ يَسْتَقْبِلَانِ (تَسْتَقْبِلَانِ)

Tərcüməsi: qarşılayıram / qarşılayaram; qarşılayırsan / qarşılayarsan; qarşılayır / qarşılayar və s.

VIII və X babların indiki-gələcək zamanın məchul növündə preformativlər [u], II kök samitləri [ə] qəbul edir:

VIII bab: يُفْعَلُ → يُفْعَلُ; X bab: يُسْتَفْعَلُ → يُسْتَفْعَلُ Məsələn:

يُكْتَسَبُ kəsb edir → يُكْتَسَبُ kəsb edilir

يُسْتَقْبَلُ qarşılayır → يُسْتَقْبَلُ qarşılanır

Hər üç babın əmr forması məlum qaydalar üzrə düzəlidir: II şəxs preformativləri atıldığı üçün saitsizliyi aradan qaldırmaq məqsədilə feilin önünə əlavə olunur. Bu həmzə də birləşdirici həmzədir.

VII bab: يُنْقَلَبُ çevrilmək

تُنْقَلَبُ (تُنْقَلِبِينَ) ← يُنْقَلَبُ (يُنْقَلِبِينَ) çevrilir!

تُنْقَلِبُونَ (تُنْقَلِبُونَ) ← يُنْقَلِبُونَ (يُنْقَلِبُونَ) çevrilin!

تُنْقَلِبَانِ (تُنْقَلِبَانِ) ← يُنْقَلِبَانِ (يُنْقَلِبَانِ) siz ikiniz çevrilin!

VIII bab: يُفْتَخَرُ fəxr etmək

تُفْتَخِرُ (تُفْتَخِرِينَ) ← يُفْتَخِرُ (يُفْتَخِرِينَ) fəxr et!

تُفْتَخِرُونَ (تُفْتَخِرُونَ) ← يُفْتَخِرُونَ (يُفْتَخِرُونَ) fəxr edirsiniz!

تُفْتَخِرَانِ (تُفْتَخِرَانِ) ← يُفْتَخِرَانِ (يُفْتَخِرَانِ) siz ikiniz fəxr edirsiniz!

X bab: يُسْتَقْبَلُ qarşılamaq

تَسْتَقْبِلُ (تَسْتَقْبِلِينَ) ← يُسْتَقْبِلُ (يُسْتَقْبِلِينَ) Qarşıla!

تَسْتَقْبِلُونَ (تَسْتَقْبِلُونَ) ← يُسْتَقْبِلُونَ (يُسْتَقْبِلُونَ) Qarşılayın!

تَسْتَقْبِلَانِ (تَسْتَقْبِلَانِ) ← يُسْتَقْبِلَانِ (يُسْتَقْبِلَانِ) Siz ikiniz qarşılayın!

VII bab feillərinin məsdər **اِنْفِعَالٌ**, ismi-faili isə **مُنْفَعِلٌ** modeli üzrə yaranır. VII babın ismi-məfulu yoxdur. Məsələn:

اِنْشَرَحَ sevinmək, fərəhlənmək → اِنْشَرَحَ fərəh; sevinc; razılıq

مُنْفَعِلٌ sevincli, şad-xürrəm

VIII bab feillərinin məsdəri **اِفْتِعَالٌ**, ismi-faili **مُفْتَعِلٌ**, ismi-məfulu **مُفْتَعَلٌ** modelləri üzrə düzəlidir. Məsələn:

اِسْتَلَمَ almaq; qəbul etmək → اِسْتَلَمَ alma; qəbul etmə

مُفْتَعِلٌ alan; qəbul edən; مُفْتَعَلٌ alınan; qəbul edilmiş

X bab feillərinin məsdəri **اِسْتَفْعَالٌ**, ismi-faili **مُسْتَفْعِلٌ**, ismi-məfulu isə **مُسْتَفْعَلٌ** vəzn-ləri üzrə düzəlir. Məsələn:

اِسْتَلْهَمَ ilham almaq → **اِسْتَلْهَمَ** ilham alma

مُسْتَلْهَمٌ ilham alan; **مُسْتَفْعِلٌ** ilham alanan; ilham alınmış

Mövzu № 17 Kəsr sayları və faizlər

$\frac{1}{2}$ **نِصْفٌ** (yarı) sözü ilə ifadə olunur.

$\frac{1}{3}$ -dən $\frac{1}{10}$ -ə qədər kəsr sayları **فُعْلٌ** və ya **فُعْلٌ** modeli üzrə düzəlir.

$\frac{1}{3}$ **ثُلُثٌ** və ya **ثُلُثٌ**

$\frac{1}{7}$ **سُبُعٌ** və ya **سُبُعٌ**

$\frac{1}{4}$ **رُبْعٌ** və ya **رُبْعٌ**

$\frac{1}{8}$ **ثُمْنٌ** və ya **ثُمْنٌ**

$\frac{1}{5}$ **خُمْسٌ** və ya **خُمْسٌ**

$\frac{1}{9}$ **تُسْعٌ** və ya **تُسْعٌ**

$\frac{1}{6}$ **سُدُسٌ** və ya **سُدُسٌ**

$\frac{1}{10}$ **عُشْرٌ** və ya **عُشْرٌ**

$\frac{2}{3-10}$ formalı kəsr sayları **فُعْلَانٌ** və ya **فُعْلَانٌ** modelləri üzrə yaranır. Məsələn:

$\frac{2}{3}$ **ثُلُثَانٌ** və ya **ثُلُثَانٌ**; $\frac{2}{7}$ **سُبُعَانٌ** və ya **سُبُعَانٌ**; $\frac{2}{10}$ **عُشْرَانٌ** və ya **عُشْرَانٌ**

Surəti və məxrəci 3-10 olan kəsr saylarında surət **ة**-li miqdar sayı şəklini alır və ondan sonra gələn **أَفْعَالٌ** vəznli məxrəclə izafət əmələ gətirir. Məsələn:

$\frac{3}{5}$ **أَرْبَعَةٌ** **أَعْشَارٍ** $\frac{4}{10}$; $\frac{5}{7}$ **خَمْسَةٌ** **أَسْبَاعٍ**; $\frac{3}{5}$ **ثَلَاثَةٌ** **أَخْمَاسٍ**

Tamli kəsr sayında tam **ة**-li miqdar sayı şəklini alır və kəsrlə **و** bağlayıcısı ilə əla-qələndirilir. Məsələn:

$\frac{3}{5}$ **ثَلَاثَةٌ** **و** **ثَلَاثَةٌ** **أَخْمَاسٍ**; $\frac{2}{10}$ **عُشْرَانٌ** **و** **تِسْعَةٌ**; $\frac{1}{5}$ **خُمْسٌ** **و** **أَرْبَعَةٌ**

Qalan kəsr sayları **جُزْءٌ** (أَجْزَاءٌ) “hissə” və sözlərindən istifadə edilməklə təsviri yolla ifadə olunur. Məsələn:

$\frac{7}{14}$ **ثَلَاثَةُ عَشَرَ جُزْءًا مِنْ عِشْرِينَ (جُزْءًا)**; $\frac{13}{20}$ **سَبْعَةُ أَجْزَاءٍ مِنْ أَرْبَعَةِ عَشَرَ (جُزْءًا)**

Həmçinin yerdə qalan kəsr saylarını ifadə etmək üçün məxrəclə surət arasında **عَلَى** ön qoşmasından da istifadə olunur. Məsələn:

$\frac{1}{12}$ **خُمْسَةٌ عَلَى مِئَةٍ**; $\frac{5}{100}$ **سِتَّةٌ عَلَى أَرْبَعَةِ عَشَرَ**; $\frac{6}{14}$ **وَاحِدٌ عَلَى اثْنَيْ عَشَرَ**

Kəsr sayı sayılan isimlə ya izafət əmələ gətirir, ya da onlar arasında **مِنْ** qoşmasından da istifadə edilir.

$\frac{6}{9}$ metr: سِتَّةَ أَشْوَاعٍ مِنَ الْمِثْرِ və ya سِتَّةَ أَشْوَاعٍ الْمِثْرِ

Şəhərin $\frac{2}{7}$ - si: سُبْعَانِ مِنَ الْمَدِينَةِ və ya سُبْعَا الْمَدِينَةِ

15,9 metr: خَمْسَةَ عَشَرَ مِثْرًا وَ تِسْعَةَ أَعْشَارِ الْمِثْرِ

Məxrəclər 100-lüklərlə ifadə olunduqda فِي الْمِئَةِ (yüzdə) –dən istifadə olunur. Məsələn:

20,45 metr عِشْرُونَ مِثْرًا وَ خَمْسَةَ وَأَرْبَعُونَ فِي الْمِئَةِ

Faizlər də həmçinin فِي الْمِئَةِ və ya بِالْمِئَةِ vasitəsilə ifadə olunur. Məsələn:

30% ثَلَاثُونَ فِي الْمِئَةِ

47% سَبْعٌ وَأَرْبَعُونَ بِالْمِئَةِ

Мөвзу № 18 Şərt budaq cümlələri

Şərt budaq cümləsi adətən baş cümlədən əvvəl gələrək onunla müxtəlif bağlayıcılar vasitəsilə əlaqələndirilir: إِنْ، إِذَا، لَئِنْ، إِذَا مَا، إِذَا مَا - əgər; كَيْفَمَا - necə ki və s. كَيْفَمَا - necə ki və s. حَيْثُ - harada ki...; مَا زَمَانٍ كَيْفَمَا - zaman ki,...; مَا زَمَانٍ كَيْفَمَا - zaman ki,...; حَيْثُ - harada ki...; مَا زَمَانٍ كَيْفَمَا - zaman ki,...; مَا زَمَانٍ كَيْفَمَا - zaman ki,...

Şərt budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlədə xəbərlər həm feilin şərt forması, həm də keçmiş zamanla ifadə oluna bilər. Bunu aşağıdakı kimi ifadə etmək olar:

Əsas cümlənin xəbəri

Budaq cümlənin xəbəri

Keçmiş zaman

keçmiş zaman

keçmiş zaman

şərt forması

şərt forması

keçmiş zaman

şərt forması

şərt forması

Bu baxımdan “Sən qayıtsan, mən də qayıdaram” cümləsini aşağıdakı şəkildə ifadə etmək olar:

(١) إِنْ رَجَعْتَ رَجَعْتُ. (٢) إِنْ رَجَعْتَ أَرْجِعْ. (٣) إِنْ تَرَجَّعَ رَجَعْتُ. (٤) إِنْ تَرَجَّعَ أَرْجِعْ.

Qeyd etmək lazımdır ki, إِذَا və xüsusilə فَاذَاتُndan sonra feili xəbər ancaq keçmiş zamanda işlənir.

Reallaşmasının mümkün olub-olmamasına görə şərt iki yerə bölünür: **real və qeyri-real şərt**.

Qeyri-real şərti ifadə etmək üçün فَاذَاتُ bağlayıcısından istifadə olunur. فَاذَاتُ bağlayıcısı çox zaman baş cümlənin xəbərinin əvvəlinə əlavə edilən ... “əlbəttə, şübhəsiz” təsdiq ədatı ilə birlikdə işlədilir ki, bundan məqsəd irəli sürülən təsdiq hökümünü bir qədər də gücləndirməkdir. Həmin ədat adətən ayrıca olaraq tərcümə edilmir. Məsələn:

إِذَا سَافَرْتُ إِلَى مِصْرَ زُرْتُ الْأَهْرَامَاتِ قَبْلَ كُلِّ عَاشِرَةِ يَوْمٍ. Əgər bu həqiqət olsaydı, mən bu sözləri deməzdim.

Real şərtə aid aşağıdakı nümunələri nəzərdən keçirək:

إِذَا سَافَرْتُ إِلَى مِصْرَ زُرْتُ الْأَهْرَامَاتِ قَبْلَ كُلِّ عَاشِرَةِ يَوْمٍ. Əgər siz bu məsələni lazımı şəkildə tədqiq etsəniz, konkret nəticələr əldə edəcəksiniz.

Qahirə Universiteti dünyada məşhur universitetlərdəndir (biridir).

İmlə yaranan bir çox birləşmələr öz ilkin partitivlik mənasını itirərək frazeoloji ifadələrə çevrilmişlər. Məsələn:

... sevincin səbəblərindəndir ki; دَوَاعِي السُّرُورِ أَنْ ... gözlənilir ki; مِنَ الْمُتَوَقَّعِ أَنْ ...
... aydındır ki; مِنَ الْوَاضِحِ أَنْ ...
... tam şəkildə aydın oldu ki, və s. صَارَ مِنَ الْوُضُوحِ وَالْجَلَاءِ أَنْ ...

Mövzu № 20 O cümlədən ifadəsi

“O cümlədən” məfhumu aşağıdakı yollarla ifadə olunur:

1) ... (hərfən: o cümlədən...), ... (hərfən: arasından), ... (hərfən: sırasından), ... (hərfən: o şeylə ki, nədə ki) ifadələri sadalanan sözlərin önündə gələrək sadalanan sözlərin aid olduğu sözlə uzlaşan bitişən əvəzlilik qəbul edir. Məsələn:

حَضَرَ مُحَاضِرَةَ الْأُسْتَاذِ الْكُوَيْتِيِّ جَمِيعُ الطُّلَابِ وَ مِنْ جُمْلَتِهِمْ (و بَيْنَهُمْ، وَ مِنْ بَيْنِهِمْ، وَ مِنْ ضَمْنِهِمْ، وَ بِمَا فِيهِمْ) نُورُ الدِّينِ وَ مُرَادٌ وَ شَمْسُ الدِّينِ وَ فَرِيدٌ.

Küveytli professorun mühazirəsində bütün tələbələr, o cümlədən Nurəddin, Murad, Şəmsəddin və Fərid iştirak etmişlər.

2) ... (bimə fi dälək) ya ... (bimə fi dälək) ifadələrinin vasitəsilə bildirilir. Bu halda sayılan isimlərin cinsi və kəmiyyəti heç bir əhəmiyyət daşımır. Məsələn:

حَضَرَ مُحَاضِرَةَ الْأُسْتَاذِ الْكُوَيْتِيِّ جَمِيعُ الطُّلَابِ بِمَا فِي هَذَا (بِمَا فِي ذَلِكَ) نُورُ الدِّينِ وَ مُرَادٌ وَ شَمْسُ الدِّينِ وَ فَرِيدٌ.

Küveytli professorun mühazirəsində bütün tələbələr, o cümlədən Nurəddin, Murad, Şəmsəddin və Fərid iştirak etmişlər.

“O cümlədən” ifadəsi bitişən əvəzlilikli ön qoşması ilə də bildirilir. Bu halda bitişən əvəzlilik sadalanan sözlərin aid olduğu sözlə uzlaşır. Məsələn:

حَضَرَ مُحَاضِرَةَ الْأُسْتَاذِ الْكُوَيْتِيِّ جَمِيعُ الطُّلَابِ مِنْهُمْ نُورُ الدِّينِ وَ مُرَادٌ وَ شَمْسُ الدِّينِ وَ فَرِيدٌ.

Küveytli professorun mühazirəsində bütün tələbələr, o cümlədən Nurəddin, Murad, Şəmsəddin və Fərid iştirak etmişlər.

Mövzu № 21 XXII dərsin mətni

الزراعة

الزراعة نشاط من الأنشطة الاقتصادية المهمة في الوطن العربي وهي النشاط الأساسي في بعض الدول العربية. ويعمل بها حوالي ٦٠٪ من سكان الوطن العربي أي ثلثي سكانه. تحتاج الزراعة الى توفر عدد من المقومات الطبيعية والمادية ومن بينها المناخ الملائم والتربة الصالحة للزراعة و المياه ورأس المال والأيدي العاملة المدربة والقادرة على استخدام الآلات الحديثة ولا بد من وجود السوق التي يتم فيها تسويق

المحاصيل و المنتجات الزراعية.

تتنوع الغلات الزراعية في الوطن العربيّ. إذا دار الحديث عن الحبوب الغذائية فيجب علينا أن نذكر قبل كلّ شيء القمح والشعير والأرزّ. القمح أهمّ الحبوب. لأنّه يمثلّ الغذاء الرئيسيّ للسكان في عدد كبير من دول العالم. وأهمّ الدول المنتجة له هي دول حوض البحر الأبيض المتوسط. ولا يكفي إنتاج القمح حاجة الاستهلاك في الدول العربية لأسباب مختلفة. تقوم دول الوطن العربيّ باستيراد كمّيات كبيرة من القمح من الخارج لسدّ العجز في الإنتاج. أمّا الأرزّ فهو زراعة صيفيّة تحتاج الى مياه وفيرة. تحسب مصر من أكبر الدول العربيّة إنتاجاً للأرزّ فهي تنتج وحدها ٩٥٪ من جملة الإنتاج العربيّ منه.

القطن أهم محصول صيفي. مصر هي أكبر دولة عربيّة و عالميّة منتجة للقطن الطويل التيلة الذي يتميز بقوة خيوطه و نساعة بياضه.

أمّا الحمضيّات فتشمل البرتقال واليوسفيّ الليمون. مصر والمغرب هما أكبر الدول العربيّة إنتاجاً

للبرتقال. في جميع الدول العربيّة أنواع مختلفة من التمور. وفي مقدمة هذه الدول الجزائر والعراق و مصر.

أشجار النخيل كثيرة في مصر وهي تنتج أنواعاً جيدة من البلح.

Mövzu № 22 Tapşırıqların yerinə yetirilməsi

"إزداد إقبال الناس في أمريكا في الآونة الأخيرة على تعلّم اللغة العربيّة خاصة بعد أحداث ١١ أيلول و الحرب على العراق. وقد تضاعف عدد الطلاب الجامعيين الذين تسجلوا في مناهج العربية بين أعوام ١٩٩٨ و ٢٠٠٢... و كان أغلب متعلّمي العربية في أمريكا في الماضي من أبناء الجالية العربية الذين يريدون تعلّم ثقافة أجدادهم وحضارتهم. فاللغتان الألمانية والإيطالية أصبحتا من ضمن مقرّرات الطلاب بعد تكاثر الهجرة الأوروبية في مطلع القرن العشرين. وزاد الإقبال على الروسية حينما دار أول قمر آصطناعي حول الأرض عام ١٩٥٧. وجدت اليابانية الاهتمام إبّان فترة الانتعاش الاقتصاديّ التي عاشتها اليابان في فترة الثمانينات من القرن الماضي. تعاني أمريكا حالياً نقصاً حاداً في اختصاصيّ العربيّة للاستعانة بهم خصوصاً في حربها على الإرهاب وحربها على العراق. (مجلة الفيصل، العدد الـ ٣٣٥، عام ٢٠٠٤)